

RELIABLE TRUTH LOVE TRANSLATION: STUDY ON NIGDE*

Bülent KARA

Assoc. Prof. Dr., University of Ömer Halisdemir, Department of Sociology
bkara@ohu.edu.tr

Arzu CAN

Project Student, University of Ömer Halisdemir, Department of Sociology.

Astract

Individuals who are deficient in physical organ or sense organs are defined as disabled, handicapped, handicapped and incomplete. The data that reflect how much disabled people live in the world and their net distribution of disabled people is often much higher than the actual figure. The reality that many people with disabilities live in, which is not shown by the resources and which is in almost every society, further raises the figures given. When considered in the international dimension, around 50 million people in Europe and around 500 million people in the world are living with disabilities (Barnes 1998: 65). As in the rest of the world, disability individuals also constitute an important part of society in our country. The latest figures show that 8.5 million people in our country are citizens with disabilities (Öztürk 2011: 9). In this study, the vital importance of the "Love Track" project will be emphasized, since the appearance of disabled people in our country will be explained by the concept of disabled people and disabled groups and the disabled will not be able to express themselves when they are limited to surviving a single life. The degree of public awareness of this project will be measured. In order to ensure the integration of our disabled citizens into social, cultural and economic life, the competent institutions need to work in line with innovative approaches. People with disabilities must embrace life and look to the future with confidence, but with these new approaches it seems possible. As an example of these innovative approaches, researcher journalist Müge Anlı's "Love Trail" project is exemplary. The love trail project, when the disappeared; Is a project designed to solve the problems that arise due to the inability to express themselves, where to go and what to do, and to make individuals feel more secure. In this project, it is written on the hand of the handicapped as the number tattoo given to them specially by the computer system designed for the Love Trail. In case of any disadvantages encountered, individuals with disabilities are identified and their identities and addresses are detected by means of scanning the number of "Love Trace" in the system and they are delivered to their relatives and the individual is assuring himself. This trail is vital for everyone, especially for mental retardation, Alzheimer's disease, the elderly, or children who have difficulty expressing themselves.

In this study, it will be examined how aware of the knowledge that the mental disabilities within the Niğde province borders are detected and the problems of them can be solved by applying the Love Trail project to them. At the same

* This study was produced from 2209-A University Student Research Project Support Program (TUBİTAK-BİDEP).

time, this information will be informed about the project and it will help to expand the social solution focus

Key words: Sevgi İzi, The Truth of Disabled in Turkey, Disabled, Mentally Handicapped, Niğde

GÜVENİN İZİ SEVGİ İZİ: NİĞDE’DE FARKINDALIK ÇALIŞMASI*

Özet

Fiziksel organ veya bir duyu organlarında eksikliği bulunan bireyler sakat, özürlü, engelli ve eksik olarak tanımlanmaktadır. Dünya da ne kadar engelli birey yaşadığı ve bunların engellilik türüne ilişkin net dağılımlarını yansıtan veriler çoğu zaman gerçek rakamın daha altını göstermektedir. Kaynakların göstermediği ve hemen her toplumda birçok engelli insanın yaşadığı gerçekliği verilen rakamları daha da yukarıya çekmektedir. Uluslararası boyutta düşünüldüğünde, Avrupa’ da 50 milyon civarında civarında ve dünyada ise yaklaşık olarak 500 milyon insan engelli olarak yaşamaktadır (Barnes 1998:65). Tüm dünyada olduğu gibi, ülkemizde de engelli bireyler toplumun önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Son rakamlar, ülkemizde 8,5 milyon civarı engelli vatandaşımız olduğunu göstermektedir (Öztürk 2011:9).

Bu çalışmada ülkemizde ki engelli görünümünü engelli kavramını ve engelli grupları anlatarak, engellilerin tek başlarına bir hayat sürdürmelerinin sınırlılığı ve kaybolduklarında kendini ifade edemeyeceklerinden dolayı “Sevgi İzi” projesinin hayati önemi üzerinde durulacaktır. Bu projeye dair kamusal farkındalığın ne derece olduğu ölçülecektir.

Engelli vatandaşlarımızın, sosyal, kültürel ve ekonomik yaşama entegrasyonunun sağlanması amacıyla, yetkili kurumların yenilikçi yaklaşımlar doğrultusunda çalışmalarında bulunması gerekmektedir. Engelli vatandaşların, hayata sarılmaları ve geleceğe güvenle bakmaları ancak bu yeni yaklaşımlarla mümkün görülmektedir. Bu yenilikçi yaklaşımların bir örneği olarak araştırmacı gazeteci Müge Anlı’nın “Sevgi İzi” projesi örnek teşkil etmektedir. Sevgi izi projesi, engellilerin kaybolduklarında; kendilerini ifade edememeleri, nereye gideceklerini ve ne yapacaklarını bilememelerinden dolayı ortaya çıkan sorunların çözüme kavuşturulup bireylerin kendilerini daha güvende hissetmeleri için oluşturulmuş bir projedir. Bu projede engellilerin elinin üzerine, Sevgi İzi için tasarlanmış bilgisayar sisteminin onlara özel olarak verdiği numara dövme olarak yazılmaktadır. Hangi olumsuz durumla karşılaşır karşılaşırsa engelli bireyler bulduklarında, “Sevgi İzi” numarasının sistemde taranması sayesinde kimlikleri ve adresleri tespit edilerek yakınlarına ulaştırılıyor ve birey kendini güvenceye kavuşturmaktadır. Özellikle zihinsel engelliler, Alzheimer hastaları, yaşlılar veya kendini ifade etmekte güçlük çeken çocuklar için hayati önem taşıyan bu iz, herkes açısından önemlidir.

Bu çalışmada Niğde ili sınırları içindeki zihinsel engellilerin tespit edilip onlara Sevgi İzi projesi uygulanarak sorunlarının çözüme kavuşturulabileceğine dair bilginin ne derece farkında olduğu incelenecektir. Bu tespit yapılırken aynı zamanda proje hakkında da bilgi verilerek toplumsal çözüm odağının genişletilmesine yardımcı olunacaktır.

* Bu çalışma 2209-A Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Destekleme Programı’ndan (TUBİTAK-BİDEP) üretilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sevgi İzi, Türkiye’de Engelli Gerçeği, Engelli, Zihinsel Engelli, Niğde

1) GİRİŞ

İnsan sosyal bir varlıktır. İnsanlar bir arada iken birbirleriyle geliştirdikleri anlamlı etkileşimler ile sosyal varlık alanını oluştururlar. Engelli birey sosyal varoluşun çeşitliliği içinde yer alan ve aynı zamanda bu çeşitliliğe katkı sağlayan olarak kabul edilir. Bu noktada bedensel bazı özelliklerinin dezavantajlı farklılığının dışında, sosyal anlamda engelli bireylerin engeli olmayanlardan farklı oldukları söylenemez. Bu anlamda bedene ait özelliklerin farklılığı diğer bir ifadeyle engellilik gerçeği kabul edilerek, engelli bireyler ile engelli olmayan diğer bireyler arasındaki sosyal mesafeyi sorgulamak gerekmektedir. Asıl farklılığı oluşturan engelli bireylerin sosyal sistem içinde göz ardı edilmesidir. Engelli bedene sahip olanların bedensel farklılıklarından dolayı sosyal varlık alanına etkileşim içinde buldukları diğerleri ve sosyal organizasyonlar tarafından göz ardı edilmeleri sosyolojik anlamda engellilik meselelerini gündeme getirmektedir (Burcu, 2015;11).

Toplumsal yapı sadece sağlıklı bireylerden oluşmamıştır. Yani toplumda zihinsel engelli olmayan bireyler kadar zihinsel engelli bireylerin de varlığı kaçınılmazdır. Zihinsel engellilik, tıbbi bir problem olarak başlamakla birlikte, kişinin yaşadığı toplum da sorunlarla başa çıkmasını etkileyen birçok kısıtlamalar getirmekte ve zihinsel engelli bireylerin ve ailelerinin toplumsal hayattan dışlanmasına yol açmaktadır. Engellilik ile ilgili tedavilerde olduğu gibi akademik çalışmalarda önce sağlık alanında başlamış sonradan farklılaşmıştır.

Zihinsel engelli bireyler toplumda genellikle küçümsenen, önemsenmeyen, azınlık ve eksik kişiler olarak görülüp dışlanan bireylerdir. Yüzyıllardan beri zihinsel engellilere ilişkin geliştirilen olumsuz yargıların çok fazla değişmediği gözlenmektedir. Toplumun zihinsel engellilere ilişkin olumsuz yargılarının olması, zaten dezavantajlı olan bu bireylerin ve ailelerinin sosyal hayata katılımlarında güçlükler yol açmaktadır. Engelli çocuğu olan ailelerin yaşadığı zorluklarla ilgili olarak şu ifade önem arz etmektedir.

Engelli bir çocuğun doğumu, aile üyelerinin yaşamlarını, duygularını ve davranışlarını olumsuz yönde etkileyen bir durumdur. Engelli bir çocuğun aileye katılımı veya çocukta bir engel durumunun olması ailede stres yaratmakta, her bir aile üyesini farklı biçimde etkilemektedir(Arslan 2011:3).

Engellilik bireyde başlayıp, ailede şekillenen ancak tesir itibarı ile sokağı, mahalleyi, caddeyi, bulvarı, parkları, tüm ticari ve sosyal donatıları kuşatan bir özellik arz etmektedir. Bu realite önce

kenti sarmalayan bir değişimi, bu değişim ülkeyi de derinden tesir altına alan bir sosyalleşmenin zarureti olarak toplumsal farklılaşmayı bütün boyutlarıyla yaratan bir edimdir.

Engellilik konusunda değişik kaynaklarda çoğunlukla da aynı anlama gelecek şekilde farklı kavramlar kullanılmaktadır. Bunlar arasında en sık rastlanılanları ise “bozukluk”, “sakatlık”, “özürlülük” ve “engellilik” kavramlarıdır. Bu kavramlar üzerinde henüz bir anlaşma sağlanamamıştır ve tek bir anlam için farklı durumlarda farklı kavramlar kullanılmaktadır(Öztürk 2011:17). Bu kavramsal takip bile gösteriyor ki bozukluk kavramından engellilik kavramına geçiş engelliğin bir çevre ve toplumsal sorun olduğu ve bireyin tecridini azaltan onu kuşatılmışlıktan kurtaran bir anlayışın tezahürünü ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Aynı zamanda akademik gelişmenin de seyrini ve kullandığı ölçütleri açıklaması bakımından önemlidir.

Engelliliğin her zaman her yerde geçerli ölçülerle tanımını yapmanın bir hayli güç olmasından dolayı literatürde çok değişik tanımları yapılmaktadır. Birleşmiş Milletler Sakat Hakları Bildirgesi’nde, “Kişisel ya da sosyal yaşantısında kendi kendisine yapması gereken işleri (bedensel ya da sonradan olma) herhangi bir noksanlık sonucu yapamayanlar” engelli olarak tanımlanmaktadır (Öztürk 2011:17). Aşağıda kısaca engelli türlerini açıkladığımız da konu daha iyi anlaşılır hale gelecektir. Özellikle giriş konusunda literatürün yerli yerinde ve konun bütünsel olarak kavranılması ve akademik çerçevenin eksiksiz çizilebilmesi açısından engelli türlerini kısacak bilmemizde fayda hâsıl olacaktır. Bu nedenle engelli tanımlarına Öztürk aşağıdaki gibi tanımlamıştır çok farklı tanımlamalar olmasına rağmen Sevgi İzi açısından bakıldığında bu tanımlamalar bizim için daha yerinde ve gerekli olarak gözükmektedir. Mehmet Yumuşak koordinatörlüğünde Şanlıurfa’da yapılan araştırma raporuna göre genel engellilik tanımlamaları aşağıdaki gibidir:

İşitme Engelli

Tek veya iki kulağında tam veya kısmi işitme kaybı olan kişidir. İşitme cihazı kullananlar da bu gruba girmektedir.

Dil ve Konuşma Engelli

Herhangi bir nedenle konuşamayan veya konuşmanın hızında, akıcılığında, ifadesinde bozukluk olan ve ses bozukluğu olan kişidir.

İşittiği halde konuşamayan, gırtlığı alınanlar, konuşmak için alet kullananlar, kekemeler, afazi, dil-dudak-damak-çene yapısında bozukluk olanlar bu gruba girmektedir.

Zihinsel Engelli

Çeşitli derecelerde zihinsel yetersizliği olan kişidir. Zekâ geriliği olanlar (mental retardasyon), Down Sendromu, Fenilketonüri (zekâ geriliğine yol açmışsa) bu gruba girer.

Bedenssel Engelli

Doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrası dönemde herhangi bir nedene bağlı olarak iskelet (kemik), kas ve sinir sistemindeki bozukluklar sonucu, bedensel yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybeden, toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük yaşamdaki gereksinimlerini karşılamada güçlükleri olan, bu nedenlerde korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyaç duyan kişiye denir (Meb, 2008).

Görme Engelli

Tek veya iki gözünde tam veya kısmi görme kaybı veya bozukluğu olan kişidir. Görme kaybıyla birlikte göz protezi kullananlar, renk körlüğü, gece körlüğü (tavukkarası) olanlar bu gruba girer.

Süreğen Hastalık

Kişinin çalışma kapasitesi ve fonksiyonlarının engellenmesine neden olan, sürekli bakım ve tedavi gerektiren hastalıklardır (kan hastalıkları, kalp-damar hastalıkları, sindirim sistemi hastalıkları, idrar yolları ve üreme organı hastalıkları, cilt ve deri hastalıkları, kanserler, endokrin ve metabolik hastalıklar, ruhsal davranış bozuklukları, sinir sistemi hastalıkları, HIV) .

Zedelenme

Bireyin, doğum öncesi doğum anı ve doğum sonrası çeşitli etmenlerle oluşan, organlarının işlevlerini yerine getirmede ve görevlerini yapmada etkili olan zorlanım durumudur (Öztürk 2011:19).

1.A. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

Ülkemizdeki engelli bireylerin sorunları büyük oranda yürek burkan dramlarla sonuçlanmaktadır. Sorunların belirlenip çözüme kavuşturulması, engelli bireylerin yaşam kalitelerine doğrudan olumlu katkılar sağlayacaktır. Böylece toplum içerisinde daha huzurlu ve uyumlu bir yaşam sürdürebileceklerdir. Bireysel iyilik hali olarak tanımlayabileceğimiz yaşam kalitesi, yaşamın farklı evrelerinde hissedilen ve bireyin öznel doyumunun bir ölçüsüdür. Bu bağlamda, bu projeye engelli bireylerin kaybolduklarında sevgi izi sayesinde yakınlarına ulaşabilecekleri ve hem engelli bireylerin hem de ailelerin sorunlarına çözüm bulunmuş olacağı yaygın bir şekilde ilgili ailelerle paylaşılacaktır. Böylelikle hem aileler hem de bireyler toplum içerisinde kendilerini güvende hissedecektir

1.B. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Çalışmada en genel anlamıyla zihinsel engelli bireylerin kaybolduklarında; kendilerini ifade edememeleri, nereye gideceklerini ve ne yapacaklarını bilmemelerinden dolayı ortaya çıkan sorunlara sevgi izi projesiyle hem kendilerine hem de ailelerine çözüm bulunması konusunda farkındalık tespiti amaçlanmıştır. Bu tespit yapılırken çalışma, aynı zamanda konunun özüne dair bilgi akışı da sağlamayı ve amaç doğrultusunda, şu problemlere yanıt aranmayı amaçlamaktadır.

1. Sevgi İzi projesinden haberdar mı?
2. Sevgi İzi ile engellilik problemleri ortadan kaldırılabiliyor mu?
3. Bu kadar kıymetli ve kritik bir öneme sahip olan bu proje aile için ne ifade ediyor?

Öte yandan bu çalışma, Niğde ili sınırları içindeki zihinsel engellilerin tespit edilip onlara Sevgi İzi projesi uygulanarak sorunlarının çözüme kavuşmasının yollarını anlatmayı amaçlamaktadır.

3.KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Engelli; Yaralanma ya da fiziksel veya zihinsel bir rahatsızlık nedeniyle bazı hareketleri, duyuları veya işlevleri kısıtlanan kişi. Engeller doğuştan gelebilir veya sonradan geçirilen hastalıklar veya kazalar sonucu ortaya çıkabilir. Engelli kavramı zihinsel, işitsel, fiziksel ve görme engellileri içine alan geniş bir kavramdır. Bedensel, zihinsel, duygusal ve sosyal yönden normalden farklı olan bireyler engelli olarak tanımlanmaktadır.

Sevgi İzi: Elinizin üzerine, Sevgi İzi için tasarlanmış bilgisayar sisteminin size özel olarak verdiği numara dövme olarak yazılıyor ve başınıza ne gelirse gelsin bulunursanız Sevgi İzi numarası sistemde taratıldığında kimliğiniz, adresiniz ve yakınlarınızda bulunuyor. Özellikle zihinsel engelliler, Alzheimer hastaları, yaşlılar, kendini ifade etmekte güçlük çeken çocuklar için hayati önem taşıyan bu iz, herkese gereklidir.

Yetersizlik; Zihinsel, fiziksel, davranışsal ya da zedelenmeye bağlı olarak duyu organlarının, işlevlerinde tüm ya da kısmen gözlenen kayıpların ortaya çıktığı durumu ifade eder. Birey, yetersizliğine bağlı olarak çoğu kimsenin duyduğu gibi duymayabilir, gördüğü gibi görmeyebilir, öğrendiği gibi öğrenmeyebilir (Kulaksızoğlu 2011:30).

Engellilik; *Engeli olan bireyleri göz ardı eden ya da çok az dikkate değer bulan ve dolayısıyla çoğunluğun katıldığı toplumsal etkinliklerden dışlayan toplumsal düzenin inşa ettiği hareket kısıtlaması ya da dezavantajlı durumdur (UPIAS-Union of the Physically Impaired Against Segregation, akt. Oliver 1996:22).*

Zihinsel Engelli; İnsan vücudunun en karmaşık olan organı beyin, gelişimini tamamlayamaması veya hastalık ya da kaza sonucu düzenli işleyişini yitirmesi.

Aile; aile, biyolojik ilişkiler sonucu insan türünün sürekliliğini sağlayan, toplumsallaşma sürecinin ilk ortaya çıktığı, karşılıklı ilişkilerin kurallara bağlandığı, üyelerinin duygusal doyuma ulaştıkları, üretim v tüketim açısından ekonomik etkinliklerde bulunan, biyolojik, ekonomik, psikolojik, toplumsal yönleri olan toplumsal bir birimdir. (Sayın, 1985:144)

Sevgi İzi daha çok zihinsel engelli çocuğu olan ailelerin ekonomik gereksinimleri fazla olup, ekonomik yetersizlikler ailelerin yukarda ki tanımda belirtilen yönlerini en fazla etkileyen nedenler arasındadır. Onun içindir ki çalışmamızda zihinsel engelli çocuğu olan aileler ve çocuk modelleri üzerinden bir sosyolojik bakış açısı oluşturmaya çalışacağız.

4.ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırma da yöntem olarak literatür taraması ve analiz uygulanmaktadır. Veriler kuramsal bir çerçeveye ele alınarak yöntemin ikinci aşaması olan uygulamanın eksiksiz yerine getirilmesine ve hipotezin doğrulanıp doğrulanmadığını tespitine yarayacaktır. Bu sebeple çalışma birbirini tanımlayan iki aşamadan oluşacaktır. Birinci aşaması olan bu çalışma yöntem olarak ilk evresini oluşturmaktadır. Sevgi İzi yeni bir yaklaşım olduğundan dolayı kaynaklar kullanılarak araştırmanın kendisi birincil olma işlevini yerine getirmeye çalışmaktadır. Dolayısıyla akademik anlamlılık ve anlaşıl ırlığı başarmada ki zorluk aşikârdır.

5. SONUÇ

Zihinsel engelli çocuğu olan aileler genellikle zaman içerisinde toplumun zihinsel engelli bireylere bakış açısında olumlu değişimler olduğunu düşünebilmektedir. Bunun en önemli nedenleri; engellilerin haklarına yönelik birçok düzenlemeler yapılması, engellilerin toplum içinde görünürlüğünün artması, medyanın bilinçlendirme çalışmaları vb. nin yanı sıra kendi çevresindeki bireylerin zamanla zihinsel engelli çocuğuna alışmış ve durumunu kabullenmiş olmasındadır. Zihinsel engelli bireylere yönelik olumlu gelişmeler olması, zihinsel engelli çocuğu olan ailelerin çoğunlukla toplumsal yapıda engelli çocuğunun doğumundan günümüze kadar olan süreçte engellilere yönelik değişimi olumlu bulmalarına neden olmuştur. Diğer taraftan, zihinsel engelli çocuğu olan ailelerde, gelecekte toplumsal yapıda zihinsel engelli bireylere yönelik olumlu değişim olacağını düşünenlerin sayısı, engelli çocuğunun doğumundan günümüze kadar olan süreçte engellilere yönelik değişimi olumlu bulanların sayısından az olduğu görülmektedir. Bunun en büyük nedeni son yıllarda zihinsel engellilere yönelik olumlu gelişmeler olmasının yanında, engellilere yönelik yeteri kadar bakımevi olmadığını için ailelerin kendilerinin ölümünden sonra çocuklarının bakımı konusunda

endişelerinin olmasıdır. Dünyada ve ülkemizde son yıllarda zihinsel engellilere yönelik hak ve hizmetlerde birçok iyileştirmeler yapılmıştır. Ancak, zihinsel engellilerle ilgili bugüne kadar yaşama geçirilmiş uygulama ve ilerlemelere rağmen, zihinsel engellilerin durumlarını geliştirme ve toplumda eşit birey olmalarını sağlama yolunda yapılması gereken hala birçok şey bulunmaktadır. Unutulmamalıdır ki insanları zihinsel engelli olmaları nedeniyle dışlamak insan hakkı ihlalidir. Sonuç olarak, toplum sadece sağlıklı bireylerden oluşmamıştır. Yani toplumda zihinsel engelli olmayan bireyler kadar, zihinsel engelli bireylerin de varlığı kaçınılmazdır. Zihinsel engellilik, tıbbi bir problem olarak başlamakla birlikte, kişinin yaşadığı toplum da sorunlarla başa çıkmasını etkileyen birçok kısıtlamalar getirmektedir. Şunu bilmek gerekir ki, zihinsel engelli çocukların gelişimleri ve eğitimleri diğer çocuklara göre daha yavaştır ama onların da diğer çocuklarla aynı gereksinimleri vardır.

KAYNAKÇA

ASLAN, Atik (20047). Lise Son Sınıf Kız Öğrencilerin Cinsiyet Rollerine İlişkin Düşünceleri, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

BURCU, Esra (2006). “Özürlülük kimliği ve Etiketlemenin Kişisel ve sosyal Söylemleri”, Hacettepe Üniversitesi.

BURCU, Esra (2015). Engellilik Sosyolojisi. Ankara: Anı Yayıncılık

BURCU, Esra (2011). “Türkiye’deki Engelli Bireylere İlişkin Kültürel Tanımlamalar: Ankara Örneği”. TUBİTAK.

KULAKSIZOĞLU, Adnan (20111). Engelli Çocuk ve Ergenlerin Hakları/ Anne Baba ve Öğretmenler için El Kitabı, İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.

ÖZTÜRK, Mustafa (2011). Türkiye’de Engelli Gerçeği, İstanbul: MÜSİAD Cep Kitapları.

SAYIN, Önal (1985). Sosyolojiye Giriş. İzmir: Erdem Kitapevi

YAVUZ, Filiz (2016). Zihinsel Engelli Çocuğu Olan Ailelerin Karşılaştıkları Sorunsal Dışlanma Üzerine Bir Araştırma, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Muğla.

YILDIZ, Müslüm (2015). Öğrencilerin Yaşam Kalitelerine Etkisinin İncelenmesi, T.C. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

YILDIZ, Müslüm. Lise Öğrencilerinin Akran Öğretimi Alarak, Zihinsel Engelli Öğrencilerle Yaptıkları Etkinliklerin, Engelli Bireylerin Eğitilmesine İlişkin Tutumlarına Ve Zihinsel Engelli (abys.marmara.edu.tr)

Yumuşak, Mehmet, Şanlıurfa'da Engelli Bireylerin ve Ailelerin Toplumsal Hayatta Yaşadıkları Zorlukların araştırılması Projesi Araştırma Raporu, Karacadağ Kalkınma Ajansı, 2014 (www.karacadağ.org.tr)

Docplayer.biz.tr/5170713-Sanliurfa-da-engelli-bireylerin-ve-ailelerin-toplumsal-haytta-yasadiklari-zorluklari-arastirilmesi-projesi-arastirma-raporu.html.docplayer.biz.tr, 22 Nisan 2016' da erişildi.

www.benibuldular.com/hakkimizda Erişim Tarihi: 22 Nisan 2016

www.engelliler.biz/forum/sakatlik-calismalari-insiyatifi/130131-sakatlik-ve-aile-uzerine-dikmen-bezmez.html Erişim Tarihi: 22 Nisan 2016

